کورد و هه ڵبژاردنه کانی ئێراق

نووسه ر : سیامه کی کاکه یی[1]
وه رگێڕان : ڕێناس جاف
renascaf@yahoo.com

هه ڵبژاردنه کانی سه رانسه ری و گشتی ئێراق له چه ن ڕوانگه و گۆشه نیگاوه ، بۆ لێکدانه وه ده شێ. ئه مه یه که م تاقیکاری و ئه زموونی به ڕێوه بردنی هه ڵبژاردنێکی هه مووانی و به رفره ، ئازاد و دیمۆکراتیک له ئێراقدایه که زۆربه ی گرووپ و ئالییه کانی جڤاکی، سیاسی و مه زه بی ئێراق دڵخوازانه خۆ یان بۆ به شداری له دیاریکردنی چاره نووسی خۆدا ته یار کردووه . له و ڕوانگه وه هه ڵبژاردنه کانی 30 ژانڤیه، ڕۆڵێکی سه ره کی له دیاریکردنی چاره نووسی گه لی ئێراق و ده سته لاتداریێتی نه ته وه یی واندا ده گێڕێ . ئه و حه قیقه ته ی وه بیرهێنه ره وه ی ڕابوونێکی سیاسی و نه ته وه یی ئێراقییه کان له سه رده می پاش شه ڕی یه که می جیهانییه ، واته ئه و ده مانه ی ئێراق له لایه ن به ریتانیاوه داگیر کرابوو. چوونکه هه ندێ له تایبه ته مه ندییه کانی سیاسی و جڤاکی ئێراق له و دوو قۆناخه دا زۆر لێک ده چن . خاڵی جیاکه ره وه ی هه ڵبژاردنه کانی 30 ژانڤییه له گه ڵ هه موو ئه و هه ڵبژاردنانه ی که له ئێراقدا(هه ر چه نده به شێوه ی ڕوواڵه تی وهاکه زایی) به ڕێوه چوونه ، به شداری و ئاماده بوونی دوو ده ورگێڕ ی سه ره کی شانۆی سیاسی/جڤاکی ئێراق یانێ کورد و شیعه کانه . شیعه کان نێزیک به سه تی 65 و کورده کانیش سه تی 20 حه شیمه تی ئێراق پێک دێنن . به لام هه تا به ئێستا له ده زگای ده سته لاتی ئێراقدا ده ورێکی ئه وتۆیان نه بینیوه و به رده وام ده سته لات له ئێراقدا له ده س که مینه ی سوننه دا بووه . ڕاڕابوون له حاند کورد و شیعه له ئێراقدا ، به رهه م و ده سکه وتی سه رده می حکومه تی به عس نییه ، به ڵکوو بنچینه ی دیرۆکی هه یه و ئه گه ڕێته وه بۆ سه رده مانێکی دوور. وه ک چلۆن له سه رده می ده سته لاتی عوسمانییه کان دا هیچ چه شنه ده رفه تێکی پێشکه وت و گه شه و خۆ ده رخستن به شیعه کان نه درا. ته نانه ت پاش په سن کرانی یاسای بنه ڕه تی ساڵی 1908 که وه ک شۆڕشێکی دیمۆکراتیک و وه رامێکی گشتی له حاند ئازادی و به رانبه ری و یه کسانی بۆ هه موو شارومه ندان له قه ڵه م درا، که چی شیعه کان که وتنه په راوێزه وه .

پاشی ئه وه ی ساڵی 1914 به ریتانیا ، ئێراقی داگیر کرد و ئه و ڕه وشه هه تا ده یه ی 1930 خایاند ، ئه و شک و گومان و ڕاڕاییه له حاند کورد و شیعه ، به ته شک و شێوه ی دی ، هه ر وا له گۆڕێدا بوون .

به لام نابێ ڕۆڵ و ده وری ئه وان وه ک زۆرینه ی ئه وده ر له بازنه ی ده سته لات له بیر بکه ین که به ڕاستی له شانۆی گۆڕانکارییه کانی سیاسی و جڤاکی دا ، ئه و ده وره پڕ خۆیا بووه .

له و سه رده مه دا ئێراق له ژێر سه رپه رشتی به ریتانیا دا بوو، ڕۆڵی زانایانی ئایینی شیعه له ڕێبه رێتی کردنی شۆڕشه مه زنه که ی مارس و ئاپریلی 1918 ی نه جه ف و ڕاپه ڕینه گه وره که ی 1920 دژ به به ریتانیا زۆر به ر چاو بووه .

هه ر له و ده مانه دا شێخی نه مر[2] ،شێخ مه حمووی به رزنجی له باشووری کوردستان[3](باکووری ئێراق) و له ناوچه ی سلێمانی ، دژ به ده سته لاتی به ریتانییه کان ، ڕاپه ڕیبوو، ساڵه های ساڵ پاش سه ربه خۆیی ئێراق و گۆڕدانی به رده وامی حکومه ته کان له ئێراقدا هه تا ئاخر و ئۆخری ده یه ی 1960 له به ر کۆده تای په یتا په یتا و هه ر وه ها

سالآنی ژێر سێبه ری ڕه شی به عسییه کان و ده زگای داپلۆسێنه ری سه دامی دیکتاتۆر، به ڕاشکاری و نهێنی ، پێش به خه بات و چالاکی کورد و شیعه کان ده گیردرا.

سه رکوتکرانی بزوتنه وه و ڕاپه ڕینه که ی بارزانی نه مر4 له نێوه ڕاستی ده یه ی 1970 و کاره ساتی ئه نفالکردنی کوردان و مه رگه ساته که ی هه ڵه بجه له ئاخر و ئۆخری ده یه ی 1980 له لایه ن سه دامی خوێن مژه وه و هه روه ها ڕاپه ڕینه خوێناوییه که ی شیعه کان   له ساڵی 1991 له و نموونانه ن .

ئێستێ دیرۆکی ئێراق تووشی وه رچه رخانێک بووه و گه لی ئێراق سووره له سه ر به شداری چالاکانه له دیاریکردنی چاره نووسی خۆدا.

به شداری 111 گرووپی سیاسی ئێراق   به شێوه ی   هاو به ندی   یان سه ربه خۆ   له هه ڵبژاردنه کانی 30 ژانڤییه ، ڕوونکه ره وه ی   بایه خی   هه ڵبژارنه کان   لای   گه لی ئێراقه. له نێو ئه و   گرووپ و ئالییانه دا ، کورده کانی ئێراق وێڕای به شداری به ر فره   له هه ڵبژاردنه کانی سه رانسه ری ئێراقدا، خۆ بۆ هه ڵبژاردنه کانی   په رله مانی کوردستان له هه مان ڕۆژدا ته یار ده که ن .

له پێوه ندی ده گه ڵ باسی لێکدانه وه ی ڕۆڵ و ده ور و پێگه ی   گرووپه کانی سیاسی ئێراق له هه ڵبژاردنه کان 30 ژانڤییه دا، هه ڵسه نگاندنی پێگه ی کورده کان له و   هه ڵبژاردنانه و داڕشتی سیاسی ئێراقدا ، بایه خێکی هه ره تایبه تی هه یه . پارت و ئالییه کانی سه ره کی کوردی ئێراق واته (ی.ن) و (پ.د.ک)   که خاوه ن ئه زموونی نێزیکه ی 13 ساڵان حکومه تی   هه رێمی هه ولێر و سلێمانین و له هه مان حاڵێشدا ئه زموونی تاڵی   شه ڕی براکوژی و نێوخۆییان وه پشت سه ر ناوه ، ئێستا به لیسته و هاوبه ندی سیاسییه وه بۆ هه ڵبژاردنه کانی سه رانسه ری و خۆجێی دابه زیون   . زۆربه ی گرووپ و پارته سیاسییه کانی کوردستانی ئێراق ،، هه وڵیانه هاوبه ندییه ک ده گه ڵ دوو پارتی   سه ره کی کورد بۆ هه ڵبژادنه کانی   سه رانسه ری   یان هه ڵبژاردنی ئه نجومه نی نیشتمانی چێ بکه ن.

هه ڵبه ت چه ن گرووپ و پارتێکی کوردیش   له به ر هه ندێ تێبینی سیاسی ، به شێوه ی سه ربه خۆ له هه ڵبژاردنه کاندا به شدار بوونه   به ڵام ژماره ی   ئه و جۆره گرووپانه زۆر که مه .

گه وره ترین و گرینگترین هاوبه ندی کورده کان بۆ هه ڵبژاردنه کانی ئێراق، لیسته ی هاوبه ندی کوردستان یان   لیسته ی هاوپه یمانی کوردستانه . ئه و لیسته ی   164 به ربژار له پارت و گرووپه کانی هاوپه یمانی نێو لیسته که   ده گرێته وه وه ک : "(پ.د) (ی.ن) یه کگرتووی ئیسلامی، حیزبی شیوعی، سۆشیاڵ دێمۆکرات، پارتی زه حمه تکێشان ، حیزب و که سایێتی یه کانی سیاسی تورکمان، پارت و گرووپه کانی سیاسی که لده، ئاسووری و   سریانی، بزاڤی ڕه نجده رانی کوردستان، یه کێتی نیشمانی دێمۆکراتیکی کوردستان و چه ن که سایێتی سه ربه خۆی ئێراقی تێدایه.

هاوبه ندی کوردستانی ئێراق لیسته یێکی هاوبه ش   بریتی   له 110 به بژارن بۆ   هه ڵبژادنه کانی   په رله مانی کوردستانی   ئێراق . گرینگترین به رنامه و پلانی ئه و لیسته بۆ   هه ڵبژاردنه کانی سه رانسه ری و بۆ هه رێمی کوردستان بریتینه له : 1 لاگری له سیسته می فیدراڵی ئێراق به پێی بنه مای فیدراڵیزمی جۆگرافیایی بۆ ئاماده کردن و دانانی یاسای بنه ڕه تیی هه میشه یی ئێراق

2 پاراستنی   ده سکه وته کانی حکومه تی هه رێمی کوردستان پاشی ساڵی 1991

3 یه کێتی و هاوده نگی له نێوان هه ر دوو ده زگای حکومه تی هه رێمی هه ولێر و سلێمانی یانێ   ناوچه کانی ژێر ده سته ڵاتی(ی.ن) و (پ.د.ک) و دانانی ده وڵه تێکی یه کگرتووی   خۆجێی

4 جه خت له سه ر گه ڕاندنه وه ی كه ركووك، خانه قین،شه نگال ، مه خموور و ئه و شارۆچكه و گوندانه ی كه له سه ر ده می حكومه تی سه دام دا ته عریب كراون بۆ نێو هه رێمی حكومه تی خۆجێی فیدراڵی كوردستانی ئێراق و سڕینه وه ی ئاسه واری سیاسه تی كرێتی عه ره باندن

5 ڕێكخستنی هێزی پێشمه رگه ی كوردستان وه ك هێزێكی سوپایی یه كگرتوو

سه رچاوه : ڕۆژنامه ی شه رق،ڕۆژی دووشه مه 12 ڕێبه ندانی 1383 هه تاوی 2704 كوردی

سه رنجێ : ئه م بابه ته بۆ هه ڵبژارنه كانی ئێراق نووسراوه و ئه مه ی به رچاو كه وت به شی یه كه می ئه م بابه ته بوو.

---

1 شاره زای سیاسی

2,3,4 ئه و چه ن خاڵه وه رگێڕ دایناون.